

Historie a současnost výzkumu bezobratlých živočichů na Ústavu botaniky a zoologie Masarykovy univerzity v Brně

Vzhledem k tomu, že historie entomologických výzkumů na Masarykově univerzitě (MU) byla nedávno detailně čtenářům Živy představena (2014, 5: CXXIII–CXXIV), zbývá poodhalit, jak hluboký a podrobný byl výzkum ostatních skupin zdánlivě méně atraktivních bezobratlých. Jeho počátky nalezneme nedlouho po založení Masarykovy univerzity v Brně (1919), resp. po založení Zoologického ústavu r. 1920. Prvním průkopníkem byl prof. Sergej Hrabě (1899 až 1984, obr. 2), který se již během studií na Univerzitě Karlově v Praze na popud svého učitele prof. Aloise Mrázka zaměřil na do té doby málo probádané vodní máloštětinatce kroužkovce. V r. 1927 nastoupil jako asistent do Brna na Zoologický ústav, kde se věnoval této skupině bezobratlých nejen z území bývalého Československa, ale také ze zahraničí – Evropy, Asie i Afriky. Jeho precizní mikroskopická práce vedla často k popisu nových druhů (celkově 88), ale i rodů (15). Během své práce na Zoologickém ústavu habilitoval v r. 1933, po válce v r. 1946 se stal profesorem a od téhož roku vedoucím ústavu. Název pracoviště se postupně měnil (viz uvedený článek v Živě 2014, 5) až k dnešnímu Ústavu botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty MU (po sloučení katedry botaniky a katedry zoologie a ekologie v r. 2006). Práce prof. Hraběte se stala brzy mezinárodně uznávanou a autoři šestijazyčného katalogu *Nomenclatura Oligochaetologica* (vydaného v Kanadě v r. 1976), J. H. Reynoldson a D. G. Cook, vysoce ocenili Hrabětův přínos k celosvětovému poznání této skupiny. Sergej Hrabě inicioval také vznik několikaskvazkového díla (vycházejícího od r. 1954) Klíč k určování zvířeny ČR (svazky I–III), resp. ČSSR (IV–V), které zahrnuje téměř všechny skupiny bezobratlých. Ještě dnes se při determinacích vracíme k jeho skvělé monografii *Vodní máloštětinatci Československa* (vydala Univerzita Karlova, Praha 1981).

Prof. Hrabě spolu s prof. Janem Zavřelem se stali zakladateli brněnské hydrobiologické školy. Od 50. let 20. stol. až po dnešek je hydrobiologie důležitou součástí směřování zoologie na Masarykově univerzitě. K významným pracovníkům zde také patřil František Láska (1904–65), který působil na Zoologickém ústavu v letech 1949–59. Zaměřil se na málo probádanou skupinu vodních roztočů – vodulí (*Hydrachnellae*), v níž se mu podařilo rozpracovat nejen základní taxonomii, ale i ekologii a zoogeografii. Mezinárodně uznávaný je především výzkum Františka Kubíčka (*1929, obr. 1), který zahájil svá studia pod vedením S. Hraběte, později se stal na MU docentem (1967) a r. 1991 profesorem. V rámci hydrobiologických výzkumů se věnoval zooplanktonu, zvláště taxo-

1 František Kubíček a jeho chovy. Brno (1954)

2 Sergej Hrabě se studenty v terénu. Pouzdřany (1967). Snímky z archivu Ústavu botaniky a zoologie PřF MU v Brně

nomii a ekologii planktonních koryšů, ale též řadě dalších skupin vodních bezobratlých, včetně máloštětinatých opaskovců v návaznosti na studia prof. Hraběte. Jeho zaměření však bylo mnohem širší, zabýval se otázkami produkčních poměrů v tocích, řekami ovlivněnými údolními nádržemi a na začátku 70. let spolu s Milošem Zelinou studovali vliv regulací a minimálních průtoků na oživení toku.

Další osobností výzkumu bezobratlých na Masarykově univerzitě a rovněž žačkou prof. Hraběte je Věra Opravilová (*1934), která zde začala pracovat r. 1960, nejprve jako odborná asistentka a nakonec po složitém normalizačním období a sametové revoluci se habilitovala v r. 1996 a ještě dnes v důchodovém věku spolupracuje

a pomáhá při determinacích i výuce. Studium zahájila jako odborník na skupinu parazitických ploštěnců z řádu *Strigeida*, v dalších letech se kvůli poměrům na tehdejší katedře musela věnovat obratlovcům a měla zakázáno publikovat. Přesto se po určitém uvolnění v 80. letech začala věnovat hydrobiologii a mnoha skupinám mikro- a meiobentosu, především volně žijícím prvokům ze skupiny krytenky (dnes dvě samostatné skupiny *Testaceolobosia* a *Filosea*). Její práce jsou součástí hydrobiologického výzkumu katedry a publikace věnované krytenkám z oblasti Norska, Islandu a Špicberk dosáhly uznání i v zahraničí. Se svou specializací se stále podílí na současném výzkumu ekologie a paleoekologie rašelinišť a předává své poznatky studentům.

Hluboké základy výzkumu jiných než hmyzích skupin bezobratlých položené v průběhu minulého století a zkušenosti starší generace nastarovaly práci jejich následovníků: na kroužkovcích v současnosti pokračují Jana Schenková a Petr Pařil, na suchozemské roupice (*Enchytraeidae*) se zaměřuje Jiří Schlaghamerský, k pijavicím přispěl Jan Sychra. Ten se včetně mnoha dalších témat mimo bezobratlé v poslední době také intenzivně věnuje faunistice velkých lupenonohých koryšů (*Branchiopoda*). Studium koryšů, především plavicek (*Harpacticoida*), v tekoucích vodách, jejich sezonní dynamika a prostorová distribuce patří k tématům Marie Zhai, která navazuje na odkaz zmíněného F. Kubíčka a prof. Otakara Štěrbý. Tematiku drobných koryšů obohatil Jiří Kopecký, který se zasloužil o počátek zkoumání lasturnatek (*Ostracoda*).

Výzkum některých skupin bezobratlých byl naopak zaveden až s nástupem nových badatelů. Stanislav Pekár se podrobně zabývá arachnologií, zejména pavouky (*Araneida*), společně se svým týmem studuje jejich ekologii a etologii, predační chování, sexuální kanibalismus a obranné strategie. Další nově zkoumanou skupinou jsou měkkýši (*Mollusca*), kteří byli pouze okrajově tématem doc. Edmunda Sedláka, jehož zájem mířil především ke hmyzu, konkrétně k larvám chrostíků (*Trichoptera*). Široce zaměřený výzkum především ekologie kontinentálních měkkýšů, včetně jejich paleoekologie během kvartéru rozpracoval na Ústavu botaniky a zoologie Michal Horský a jeho studenti. Výsledkem je řada vědeckých prací vrcholící česko-anglickou monografií *Měkkýši České a Slovenské republiky* (nakladatelství Kabourek, Zlín 2013; také Živa 2014, 1: XVII).

Samostatnou a velmi rozsáhlou kapitolu by vyžadoval obsáhlý parazitologický výzkum na našem pracovišti pod vedením Milana Gelnara, zahrnující nejen dlouhodobě oblíbené jednorodé (*Monogenea*), ale v poslední době také mnohé další skupiny parazitů. Parazitologie má na Ústavu botaniky a zoologie dlouholetou tradici a mezinárodní reputaci, kterou nyní reprezentuje projekt ECIP – Evropské centrum ichtyoparazitologie. Detailní představení tohoto výzkumu však ponechme jako téma v některém z dalších čísel Živy.

Více informací najdete na webových stránkách <http://botzool.sci.muni.cz/>